

Psikolojik Danışmanlıkta Meslek Etiği ve Yasal Konular

Rahşan ÇETİNKAYA

7. Baskı

Doç. Dr. Rahşan ÇETİNKAYA

PSİKOLOJİK DANIŞMANLIKTA MESLEK ETİĞİ VE YASAL KONULAR

ISBN 978-605-241-634-1
DOI 10.14527/9786052416341

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMI

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye’de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000’in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Aralık 2009
7. Baskı: Aralık 2021, Ankara

Yayın-Proje: Nisanur Uzunlu
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Vadi Grup Basım A.Ş.
Saray Mahallesi 126 Cadde No:20/A Kazan/ANKARA
Tel: (0312) 394 55 91

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 49180

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Doç. Dr. Rahşan ÇETİNKAYA

1974 yılında doğdu. Muğla Anadolu Lisesi'nden 1993 yılında mezun olduktan sonra, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümü'nde lisans eğitimi gördü. 1998-2005 yılları arasında Araştırma Görevlisi olarak çalıştığı bu bölümde, aynı zamanda yüksek lisans ve doktora eğitimi aldı. Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) bursiyeri olarak Amerika Birleşik Devletleri Florida Üniversitesi'nde Ağustos, 2002-Haziran, 2003 tarihleri arasında Ziyaretçi Araştırmacı olarak bulundu. 2006 yılı boyunca Bursa'da özel bir eğitim kurumunda Okul Psikolojik Danışmanı olarak görev yaptı. Akademik kariyerine 2007 yılında geri dönerek Uludağ Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Ana Bilim Dalı'nda göreve başladı. 2016 yılında Doçent ünvanı aldı. Halen aynı kurumda doçent kadrosunda görev yapmaktadır. Psikolojik danışmanlık meslek etiği konusuna odaklanarak akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

e-posta: srahsan@uludag.edu.tr

ORCID No: 0000-0002-4200-3555

ÖN SÖZ

Ülkemizde Psikolojik Danışma ve Rehberlik (PDR) alanı, meslekleşme çabalarını sürdürmektedir. Bütün uğraş alanlarının ulaşmayı istediği saygın bir düzey olan meslekleşmenin en önemli ölçütlerinden biri ise, ilgili alanın bir meslek etiğine sahip olmasıdır. Bu nedenle, mesleğin adaylarına ve mevcut uygulayıcılarına meslek etiğinin öğretimi önemli bir konu haline gelmiştir. Buna bağlı olarak da, psikolojik danışman eğitiminde meslek etiği eğitimi artan bir öneme sahip olmaktadır. Meslek Etiği ve Yasal Konular dersi, 2007 yılından beri bütün PDR lisans programlarında zorunlu ders olarak okutulmaktadır. Yüksek Öğretim Kurulu (2018) tarafından yenilenen PDR lisans programında da, Meslek Etiği ve Yasal Konular dersinin yerini koruduğu görülmektedir. Mezuniyet yılı 2007'den önce olan psikolojik danışmanların ise, meslek etiği ile ilgili sürekli eğitim etkinliklerinde bulunmaları önem kazanmıştır. Ancak, bu konuda yararlanılabilecek Türkçe kaynaklar halen son derece sınırlıdır. On yıldır güncel baskılarını yapmaya devam eden bu kitap, ülkemizde psikolojik danışmanlık meslek etiği konusunda Türkçe yazılmış ilk kitap olma özelliğini taşımaktadır.

Bu kitapla psikolojik danışmanların, psikolojik danışman adaylarının ve psikolojik danışman eğitimcilerinin meslek etiği eğitimi ihtiyaçlarına cevap vermek hedeflenmiştir. Kitap, PDR lisans programlarında zorunlu ders olan Meslek Etiği ve Yasal Konular dersinin işlenmesinde ana kaynak olarak kullanılabilecek biçimde tasarlanmıştır. Aynı şekilde, lisansüstü düzeyde bu konuda verilecek derslerde kullanıma da uygundur. Meslek etiği konusunda bilgilenmek isteyen psikolojik danışmanların mesleki gelişim ihtiyaçlarına da cevap verecek niteliktedir. Bu amaçlar doğrultusunda, psikolojik danışmanlık meslek etiği konusundaki kuramsal temel ile önemli etik konulardaki en güncel yurtiçi ve yurtdışı alan yazınına bu kaynakta ayrıntılı biçimde yer verilmiştir. Konu sonu alıştırmalarıyla kuramsal bilgilerin tartışılıp değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Yine konu sonlarında verilen örnek durum senaryoları ile rol oynama ve tar-

tışma gibi öğrenci-merkezli, deneyimsel sınıf içi etkinliklere olanak sağlamak amaçlanmıştır. Genişletilmiş ve güncelleştirilmiş bu son baskıda, en yeni psikolojik danışmanlık meslek etiği kodlarına, alan yazınına kazandırılan en son görgül araştırma bulgularına, kapsamlı bir kuramsal temele ve meslek etiği bağlamında önemli bulunan yasal konulara daha geniş biçimde yer verilmiştir.

On yıldır bu kitabı sürekli güncellemelerle büyütme ve canlı tutma çabamda beni motive eden Türkiye'nin dört bir yanındaki meslektaş ve meslektaş adayı okuyucularına sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, sorularıyla kitabı güncelleme çalışmalarına ışık tutan öğrencilerime de minnettarım.

Doç. Dr. Rahşan ÇETİNKAYA

ORCID No: 0000-0002-4200-3555

2021, Bursa

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
-------------	---

1. BÖLÜM

PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK MESLEK ETİĞİNİN GEÇMİŞİ VE BUGÜNÜ

Meslek Etiği.....	1
Psikolojik Danışmanlık Meslek Etiğinin Geçmişi: A.B.D. Örneği.....	4
A.B.D.'de Güncel Psikolojik Danışmanlık Meslek Etiğinin Özellikleri...9	
Türkiye'de Psikolojik Danışmanlık Meslek Etiğinin Geçmişi ve Bugünü.....	12
Meslek Etiği ve Psikolojik Danışman Eğitimi.....	14
Konu Sonu Alıştırmaları	19

2. BÖLÜM

PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK MESLEK ETİĞİNİN KURAMSAL TEMELLERİ

Zorunlu Etik ve İstekli Etik.....	21
Meslek Etiğinin Temelleri: Etik İlkeler, Erdemler, Kurallar ve Kodlar	22
Etik İnkilemlerin Çözümü: Etik Karar Alma Modelleri.....	28
Konu Sonu Alıştırmaları	40

3. BÖLÜM

SINIRLAR VE ÇİFT YÖNLÜ İLİŞKİLER

Psikolojik Danışman ve Danışan Arasındaki Sınırlar	41
Psikolojik Danışmanın Kendini Açması	43
Hediye Kabul Etme	45
Çift Yönlü İlişkiler	46

Duygusal ve Cinsel İlişkiler ve Etkileşimler	50
Erotik Olmayan Dokunma	52
Psikolojik Danışman Eğitimi ve Süpervizyon İlişkisinde Sınırlar ve Çift Yönlü İlişkiler	52
Çift Yönlü İlişkiler, Sınırlar ve Sanal Ortamlar	55
Konu Sonu Alıştırmaları	56
Örnek Durumlar	57

4. BÖLÜM

GİZLİLİK VE MAHREMİYET

Gizlilik ve Danışan Mahremiyeti.....	59
Gizliliğin Sınırları: Koruma ve Uyarma Görevi	60
Tarasoff Davası	62
Okullarda Çalışan Psikolojik Danışmanlar ve Gizlilik.....	64
İnternet, Sosyal Medya, Gizlilik ve Danışan Mahremiyeti	69
Gizlilik, Danışan Mahremiyeti ve Kurumsal Zorunluluklar	70
Konu Sonu Alıştırmaları	71
Örnek Durumlar	71

5. BÖLÜM

AYDINLATILMIŞ ONAM

Danışan Hakları ve Aydınlatılmış Onam (Bilgilendirilmiş Rıza)	73
Ölçme, Değerlendirme ve Yorumlamada Aydınlatılmış Onam	75
Konu Sonu Alıştırmaları	76
Örnek Durumlar	76

6. BÖLÜM

KÜLTÜREL DUYARLILIK VE ÇEŞİTLİLİK

Psikolojik Danışmanlık Meslek Etiğinde Kültürel Duyarlılık	79
Grupla Psikolojik Danışmada Kültürel Duyarlılık ve Çeşitlilik	84
Ölçme, Değerlendirme, Yorumlama ve Raporlamada Kültürel Duyarlılık	85
Ayrımcılık Yapmama.....	86
Psikolojik Danışmada Değerlerin Rolü	86
Julea Ward Davası	88
Konu Sonu Alıştırmaları	91
Örnek Durumlar	91

7. BÖLÜM

MESLEKİ SORUMLULUK

Stres, Tükenmişlik ve Psikolojik Danışmanın Rahatsızlığı	93
Aktarım ve Karşı Aktarım	96
Mesleki Yetkinliğin Sürdürülmesi ve Sürekli Eğitim	97
Etik Konularda Konsültasyon Yapma	98
Konu Sonu Alıştırmaları	99
Örnek Durumlar	100

8. BÖLÜM

BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ

Bilimsel Araştırmalarda Aydınlatılmış Onam	101
Tuskegee Frengi Araştırması	103
Küçük Albert Deneyi	105
Canavar Araştırması	106
Bilimsel Araştırmalarda Gizlilik ve Katılımcı Mahremiyeti	107
Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğinde Önemli Konular	108

Özensiz Araştırma.....	109
Yazarlık Hakkı ve Sırası	109
Duplikasyon	110
Dilimleme	111
Uydurmacılık	112
Çarpıtma.....	112
Aşırma (İntihal).....	112
Bilimsel İnceleme Etiği.....	113
Çıkar Çatışması	114
Sahte Dergiler ve Kongreler	114
Araştırma ve Yayınlar da Daha Hümanist ve Post-Modern Kavramların Kullanılması	117
Bilimsel Araştırma Etiği ve Hesap Verebilirlik.....	118
Konu Sonu Alıştırmaları	119
Örnek Durumlar	119

9. BÖLÜM

PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK MESLEK ETİĞİ VE YASALAR

Okul Psikolojik Danışmanları ve Yasalar	121
Çocuk Cinsel İstismarı	123
Çocuk Cinsel İstismarının Zorunlu Bildirimi.....	125
Reşit Olmayanla Cinsel İlişki.....	130
Ergen Risk Alma Davranışları Bağlamında Yasalar ve Yönetmelikler	132
Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği ile İlgili Yasal Düzenlemeler.....	134
Meslek Etiği ve Vazifede İhmal	135
Konu Sonu Alıştırmaları	137
Örnek Durumlar	138
Kaynakça.....	139

1. BÖLÜM

PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK MESLEK ETİĞİNİN GEÇMİŞİ VE BUGÜNÜ

Bu ilk bölümde, psikolojik danışmanlık meslek etiği konusuna giriş yapılmakta, ardından Amerika Birleşik Devletleri'nde ve ülkemizde psikolojik danışmanlık meslek etiğinin geçmişine ve bugününe ilişkin bir derleme sunulmaktadır. Bölümün sonunda, günümüzde psikolojik danışman eğitiminde meslek etiğinin yeri konusunda bilgi verilmektedir. Konu sonu alıştırmalarıyla, kuramsal konuların tartışılıp değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

Meslek Etiği

Etik, kişinin davranışlarına yön veren ilkeleri, değerler sistemini, neyin iyi-neyin kötü, neyin doğru-neyin yanlış olduğunu ele alan felsefeye ait bir çalışma alanıdır. Etik (*ethos*) terimi ilk olarak Eski Yunan'da belli bir gruba ait davranışları, alışkanlıkları ve tutumları belirtmek amacıyla kullanılmıştır (Jacob ve Hartshorne, 2007). Etik ve ahlak kavramlarının sık sık birbirlerinin yerine kullanıldığı görülse de, ahlak kavramı herhangi bir davranışın doğru olarak kabul edilmesinde kültür ve dinin etkisini daha fazla içermektedir (Kerridge, Lowe ve McPhee, 2006). Ahlak kavramı ahlaki ilkeleri, erdemleri ve kuralları içine almaktadır. Ahlak, bütün toplumlarda ortak olan *evrensel ahlak* ile kültür ve din gibi etkenlerle şekillenen *topluma özgü ahlak* olarak ikiye ayrılmaktadır (Beauchamp ve Childress, 2001). Aynı yazarlar tarafından meslek ahlakı, herhangi bir mesleğin uygulayıcıları tarafından kabul edilen davranış standardı olarak tanımlanmaktadır. Geçmişte farklı meslek alanlarında bu tür standartları takip edenler ve birbirlerine aktaranlar olsa da, bu

standartların yazılı hale getirilerek resmileştirilmesi, yani etik kodlara dönüştürülmesi ihtiyacı, meslek etiği alanının doğuşuna ön ayak olmuştur.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü (2009) ise etiği, çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü şeklinde tanımlamaktadır. Etik, *genel* (kuramsal) etik ve özel (uygulamalı) etik olarak ikiye ayrılmaktadır (Craig, 1998). Buna göre, genel etik soyut kavramlarla uğraşmakta ve bu kavramların özel olgularda şekillenmesi beklenmektedir. Örneğin, dürüstlük genel bir kavram olarak genel etik kapsamında tartışılabilmekte ve tümdengelimli bir yaklaşımla özel durumlarda nasıl yaşanabileceği genel etik kapsamında ele alınabilmektedir. Uygulamalı etik ise, tam tersine uygulamada karşılaşılan özel olgulardan yola çıkmakta ve bir takım etik kodlar bu şekilde oluşturulmaktadır. Örneğin, gizlilik ve mahremiyet konusunda psikolojik danışma alanında sıkça yaşanan olgulardan yola çıkılarak, tümevarımlı bir yaklaşımla gizliliğe ilişkin etik kodların belirlenmesi, uygulamalı etiğin uğraştığı türde bir konu olmuştur. Bu anlamda meslek etiği, uygulamalı etiğin bir alt alanı olarak değerlendirilmektedir. Buna göre, mesleğin uygulamasında yaşanan kimi durumlara ilişkin belirli bir davranış biçimine gerek duyulmuş ve mesleğin uygulayıcılarının bu standarda uygun hareket etmesi hedeflenmiştir. Meslek etiği, söz konusu mesleğin uygulamasında belli durumlarda mesleğin uygulayıcılarının nasıl davranacakları konusunda onlara yol göstermektedir.

Kurumsal etik ve kişisel etik kavramları da, meslek etiği ile ilgili olarak ele alınan kavramlardandır. Sperry'ye (2006) göre kurumsal etik, kurumsal ortamlarda etik uygulama için sistem yaklaşımını öngörmekte; kurumun bu anlamda dinamiklerini ve misyonlarını dikkate almaktadır. Günümüzde pek çok kurum ya da şirket yolsuzluk, rüşvet, adam kayırmacılık, hatalı ya da eksik hizmet verilmesi gibi etik olmayan durumların önüne geçebilmek amacıyla, çalışanlarının uyması gereken yazılı kurumsal etik kodlar ortaya koymaktadır. Kişi belirli bir kurumda işe başladığında, o kurumun etik kodlarını da

kabul etmiş sayılmakta ve bu kodlara tabi olmaktadır. Kişisel etik ise kişinin kendisine ait yargılarından, etik inanışlarından ve ilkelelerinden oluşan değerler sistemine verilen addır. İdeal anlamda, kişinin mensubu olduğu mesleğin etiği, mesleğin uygulandığı kurumun etiği ve kişinin kendisine ait etik değerler sistemi örtüştüğünde, en elverişli ve en verimli uygulama koşulları sağlanmış olmaktadır.

Meslek etiği, *mesleki kimlik* ve *meslekleşme* kavramlarıyla da yakından ilgilidir. Herhangi bir mesleğin uygulayıcılarının gerçek anlamda mesleki kimliğe sahip olmalarından, kendi mesleklerinin başka mesleklerden ne şekilde farklılaştığını kavrayarak, kendi meslekleriyle özdeşleşmeleri kastedilmektedir. Meslekleşme ise, herhangi bir uğraş alanının meslek olarak anılmasında bir takım ölçütleri gerekli kılmakta olan bir kavramdır (Eraut, 1994; Parsons ve Dickin-son, 2017). Buna göre, herhangi bir uğraş alanının bir meslek olarak anılabilmesi için o alana özgü -toplumun genelinin sahip olmadığı- bilgi ve becerilere sahip olunmalı, mesleğe yönelik bir eğitim alınmış olmalı, staj yapılmalı, mesleğe atılmadan önce bir sınavdan geçilmeli ve mesleğin uygulayıcılarının uyması gereken etik kodlar bulunmalıdır. Meslekleşme, bütün çalışma alanlarının ulaşmak istediği ve bu ölçütlerin sağlanmasıyla elde edilen saygın bir düzeyi ifade etmektedir (Wueste, 1994). Şüphesiz, günümüzde toplumda belli bir saygınlığa ulaşmış meslekler (örneğin, hekimlik gibi), belirtilen özellikleri taşıdıkları için ve o mesleklerin uygulayıcıları bu koşulları sağlamış oldukları için buldukları noktadadırlar. Mesleğin getirdiği role özgü uygulama ve davranış standartlarını içeren meslek etiği, meslekleşme ve mesleki kimliğin kazanılması sürecinde en önemli ölçütlerden biridir. Meslek etiği sayesinde mesleğin sunduğu hizmetlerin standartlara uygun biçimde verilmesi sağlanırken, aynı zamanda meslekleşme sürecinde önemli yere sahip olan mesleki kimlik de güvence altına alınmaktadır.

Meslek etiği ve toplumsal sorumluluk kavramları arasında da alan yazınında sıkça bağlantı kurulmaktadır (Kultgen, 1991; May, 1996). May (1996), mesleklerin toplumsal sorumluluk boyutunun

post-modernizm yaklaşımıyla beraber daha da güçlendiğini belirtmektedir. Meslekler, temelde topluma hizmet etme amacını taşıyan kurumlar içinde etkinlik göstermekte ve hizmetlerini sundukları bireylere olduğu kadar, topluma karşı da sorumluluk taşımaktadır (Wueste, 1994). Eski Yunan'dan günümüze dek ulaşan hekimlerin Hipokrat Yemini (Türk Tabipler Birliği, 2014) ve Anadolu Selçuklu ve Osmanlı toplumlarında mesleki örgütlenmeye ve meslek etiğine öncülük eden Ahilik kültürü de (Özerkmen, 2004) göstermektedir ki, meslek etiği tarih boyunca dünyada ve ülkemizde toplumsal hayatın içinde önemli bir yer tutmuştur. Geçmişten günümüze değin toplumda belirli ihtiyaçlara cevap veren meslek grupları oluşmuş; bu mesleklerin uygulayıcıları, hizmetlerin alıcıları, hatta geniş anlamda toplumun kendisi, mesleğin başlıca paydaşları haline gelmiştir. Meslek etiğine göre mesleğin mensuplarının uyması beklenen profesyonel davranışlar ve hizmet standartları, hem hizmetin alıcılarını ve toplumu hatalı hizmetlerin zararlarından korumakta, hem de mesleğin toplumdaki saygınlığını sürdürmeye yardımcı olmaktadır.

Psikolojik Danışmanlık Meslek Etiğinin Geçmişi: A.B.D. Örneği

Psikolojik danışmanlık mesleği düşünüldüğünde, günümüzde meslekleşme açısından en ileri noktada bulunan ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir. Psikolojik danışmanlık meslek etiği konusunda da aynı ülkede geçmişten günümüze önemli mesafe katedilmiştir. Levy (1972) yardım mesleklerinde meslek etiğini, başkalarıyla kurulan profesyonel yardım ilişkisinde davranışlar ve eylemler için belirlenmiş standartlar olarak tanımlamaktadır. Bu standartlar bir yandan mesleğin uygulamaları için belirli bir temel oluştururken, diğer yandan da mesleğin sağladığı hizmetlerin alıcılarını korumayı hedeflemektedir. Amerikan Psikolojik Danışmanlık Derneği (American Counseling Association, ACA), psikolojik danışma alanında meslek etiğine ihtiyaç duyulmasının nedenlerini şöyle sıralamıştır (2005):